

## **MANIFEST VAN HET TAALCOLLECTIEF**

*Een pleidooi voor een taalrenaissance in het hoger onderwijs van de 21<sup>e</sup> eeuw – te beginnen met Nederlands*

### **Inleiding**

De talen hebben het zwaar te verduren in ons hoger onderwijs. Kleine talenstudies aan universiteiten worden opgeheven, studierichtingen als Duits en Frans verdwijnen of worden geïntegreerd in algemene letterenstudies en veel lerarenopleidingen in de talen staan onder druk, zeker in het hbo. De kennis van talen als Duits en Frans is onder studenten in enkele decennia dramatisch afgenomen en het is in de meeste opleidingen een zeldzaamheid geworden om gebruik te maken van Duitse of Franse boeken. Ondertussen laat ook de beheersing van het Nederlands te wensen over.

Al in de middeleeuwen vormde het zogenoemde *trivium* – bestaande uit grammatica, logica en retorica – de eerste fase van de academische vorming. Mede om die reden zijn de universiteiten van oudsher plaatsen geweest waar de kennis van talen en de kunst van het vertalen werden gecultiveerd. Taalvaardigheid was bovendien een essentieel onderdeel van de academische vorming waarmee de maatschappelijke bovenlaag werd klaargemaakt voor haar rol in de wereld.

Merkwaardig genoeg lijkt ons hoger onderwijs deze cultivering van taal niet meer te zien als een kerntaak. De verwaarlozing daarvan begint met de eigen moedertaal. Men voert misschien nog wel een taaltoets Nederlands in, maar op veel opleidingen aan onze universiteiten en hogescholen wordt nauwelijks meer aandacht besteed aan taalvaardigheid (in de breedste zin van het woord). We hebben het dan niet zozeer over spelling en elementaire grammatica, maar vooral ook over helder en duidelijk spreken en schrijven, het gestructureerd verwoorden van een gedachtegang, het onderscheiden van hoofd- en bijzaken, het samenvatten van teksten en parafraseren van andermans denkbbeelden, het opbouwen van een

betoog in aansprekende bewoordingen, het beschikken over een rijke woordenschat en het gebruik daarvan met gevoel voor nuance, stijl en toon.

In de meeste opleidingen van ons hoger onderwijs wordt aan deze beheersing van de moedertaal weinig serieuze aandacht geschonken. Dit leidt niet alleen tot een zekere taalverschraling, maar ook tot een daling in de kwaliteit van ons denken. Bovendien neemt daardoor het vermogen af om zich in andere mensen en gedachtewerelden in te leven. Ons begripsvermogen en gevoelsleven zijn namelijk innig verbonden met de moedertaal en de mate waarin die tot bloei is gebracht. Precies daarom is het soms ook zo moeilijk om bepaalde woorden te vertalen; het betekenisgevoel ervan is niet zomaar in een andere taal om te zetten. De vertaling van een simpel popliedje maakt dat al duidelijk.

Gegeven de bovengenoemde ontwikkeling is de massale verengelsing van ons hoger onderwijs bijzonder verontrustend. De meerderheid van masteropleidingen in het universitair onderwijs wordt momenteel aangeboden in het Engels. Deze ontwikkeling vindt nu ook plaats op *bachelorniveau*. In het hoger beroepsonderwijs is inmiddels zo'n twintig procent van de opleidingen in het Engels en het tempo van de verengelsing neemt toe. Maar dat is niet het enige: de hele uitstraling van onze universiteiten en hogescholen begint op veel plaatsen Nederengelse vormen aan te nemen: de bordjes en posters die in de gebouwen hangen, de teksten en slogans op de website, de publieke debatten en zelfs feestredes – het is in toenemende mate Engels wat de klok slaat. Men begint in het Engels te corresponderen en te vergaderen (omdat er nu eenmaal buitenlandse collega's zijn) en her en der wordt verordonneerd dat Engels de nieuwe voertaal van de instelling is.

Terwijl de beheersing van het Nederlands te wensen over laat, schakelt men over op een vreemde taal. Wie echter zijn eigen taal niet goed beheerst, zal ook een vreemde taal niet goed onder de knie krijgen. Feitelijk gaat het ook helemaal niet om de verengelsing van ons onderwijs, maar om het oprukken van *globish* in de wereld, dat wil zeggen een uitgekleden vorm van Engels die een simpele grammatica kent en die bestaat uit zo'n vijftienhonderd woorden. Het is vrijwel onvermijdelijk dat het Engels op onze hogescholen en universiteiten de vorm van *globish* aanneemt; het is namelijk niet onze moedertaal.

*Globish* is de taal van de globalisering die zich bij uitstek leent voor het economisch verkeer, de snelle informatie-uitwisseling en de mondiale kennisdeling in de wetenschap. De nuances van taal zijn daarin veelal van ondergeschikt belang. In bijvoorbeeld de exacte natuurwetenschappen beschikt men over een eigen mathematische en formulaire taal zodat de precisie en nuances van de natuurlijke taal er minder toe doen. Het rekenende denken is van andere aard dan het verwoordende denken. Toch geldt ook in de exacte disciplines dat de beheersing van de natuurlijke taal van belang is om goed te begrijpen wat er aan de hand is. Dit begrip komt in de moedertaal doorgaans sneller tot stand dan in een vreemde taal; iets wat zeker in een didactische context niet uit het oog moet worden verloren.

Maar laat er geen misverstand over bestaan: *we zijn niet tegen het gebruik van Engels in het hoger onderwijs*. Daar zijn soms heel goede redenen voor. De afgelopen decennia is Engels in vrijwel alle disciplines de *lingua franca* van de wetenschap geworden. Het is de taal om mondiaal met elkaar te communiceren en kennis uit te wisselen. In die zin is het ook begrijpelijk en terecht dat de voertaal van veel *research-masters* op de universiteit Engels is.

Toch willen we ook bij deze ‘verengelsing’ van het wetenschappelijk onderzoek wel een kanttekening maken. De laatste jaren zijn stevige bezwaren geuit tegen de uniformeringsdwang die heerst in de hedendaagse onderzoekscultuur aan universiteiten. Nationale en meer taal- en cultuurgebonden wetenschapstradities gaan verloren onder invloed van een onderzoeksparadigma waarin de nadruk ligt op de publicatie van Engelstalige artikelen in toptijdschriften. Dit gaat onder meer ten koste van het boek - een andere manier van publiceren – die zeker in de geesteswetenschappen van grote betekenis is.

Waar het gaat om de menswetenschappen, zien we bovendien dat de eigen taal en cultuur doorwerken in de vorm die het wetenschappelijke onderzoek aanneemt. Zo kennen we zelfs een Nederlandse, Engelse, Franse en Duitse ‘Verlichting’: de vorm van rationaliteit van de verschillende Verlichtingsdenkers wordt steeds gevoed door de desbetreffende cultuur. Daarin liggen altijd ook bepaalde waarden besloten. Het goed beheersen van de eigen taal is bijna een voorwaarde om te kunnen achterhalen ‘wat er leeft onder mensen’ en dat te benoemen. Zodra de sociale wetenschappen de voeling met de eigen taalgemeenschap verliezen, lopen ze het gevaar los te zingen van het maatschappelijk leven. Ook in de economische wetenschappen is

het belangrijk om rekening te houden met nationale tradities: het bekende onderscheid tussen het zogenoemde Rijnlandse en Angelsaksische model geeft al aan dat ook hier de kennis van het economisch leven een lokale, taalgebonden dimensie kent.

Hoe dan ook geldt dat we sinds de Verlichting van onze wetenschap verwachten dat zij haar kennis beschikbaar stelt aan een groter publiek; de Franse Encyclopedisten hebben ons het goede voorbeeld gegeven. Daartoe is het noodzakelijk dat deze kennis ook op een goede manier in de eigen taal wordt verwoord. Ook in die zin geldt dat de wetenschap de moedertaal niet mag verwaarlozen, maar een taak heeft om die te cultiveren. De huidige tendens tot verengelsing staat deze taak in de weg.

Het gaat ons dus niet om het gebruik van Engels als zodanig in het hoger onderwijs, maar veeleer om de haast totalitaire manier waarop het Engels momenteel wordt opgelegd als de voertaal in vele studierichtingen, ten koste van het Nederlands en ook ten koste van andere talen zoals Duits en Frans. Daarmee gaan belangrijke aspecten verloren in de vorming van studenten en is het Nederlands als wetenschapstaal gedoemd ten onder te gaan.

Het is dan ook opmerkelijk en zorgwekkend dat de invoering van het *globish* in het hoger onderwijs op dit moment plaatsvindt zonder dat er een serieus inhoudelijk debat over wordt gevoerd. Men lijkt wel ideologisch verblind. Het wordt hoog tijd om ons af te vragen wat er op het gebied van taal wenselijk is en wat niet. *In welke opleidingen dient er onderwijs gegeven te worden in het Engels, waarom, in welke mate en op wat voor manier. Dat zijn de vragen die we met elkaar moeten stellen.* Dit gebeurt momenteel niet of nauwelijks in het hoger onderwijs zelf, en al helemaal niet in het publieke domein en de politiek, terwijl deze ontwikkeling evident grote maatschappelijke gevolgen heeft.

### **Argumenten tegen de huidige verengelsing van ons hoger onderwijs**

Als het maatschappelijke instituut van rationaliteit is het hoger onderwijs het aan zichzelf, het publiek en de politiek verplicht om het gebruik van Engels rationeel te verantwoorden. Wij zetten hieronder de argumenten op een rij die volgens ons pleiten tegen de huidige 'irrationele' vorm van verengelsing van ons hoger onderwijs:

- 1) Het leren van een taal is vele malen moeilijker dan men tegenwoordig geneigd is te denken. Taal is een veelvormig, uiterst fijnmazig, soms ongrijpbaar, soms regelrecht manipulatief instrument. Je moedertaal is het meest verfijnde instrument dat je hebt. Het is in feite de enige taal waarvan je de betekenisnuances kunt leren kennen op een manier die echt 'innig' is. Die taal moet je daarom zo goed mogelijk leren gebruiken. Een chirurg snijdt immers ook niet met een bot mes? De verplichte taaltoets voor eerstejaars en de bachelorscriptie in het derde jaar laten zien dat veel studenten het Nederlands nog lang niet goed beheersen. Het gaat om jonge mensen die nog aan het begin van hun academische of hogere beroepsvorming staan en nog moeten leren hoe je zorgvuldig leest, interpreteert, argumenteert en formuleert. Dit neemt bij de meeste studenten enkele jaren in beslag. Het vraagt bovendien om een leerrijke omgeving waarin docenten het goede voorbeeld geven en deze ontwikkeling stimuleren. Deze leerrijke omgeving valt weg indien een onderwijsgemeenschap de moedertaal verwaarloost en in gemankeerd Engels gaat communiceren.
- 2) Een zwaarwegend onderwijskundig argument om het Engels (of beter *globish*) niet als instructietaal te gebruiken, is dat het begrijpen van de lesstof in een vreemde taal aanzienlijk meer tijd kost. De kwaliteit van zowel de uitleg van de docent als het begrip van de stof door de student is in vergelijking met onderwijs in de moedertaal substantieel lager. 'Engels' staat dus niet gelijk aan 'kwaliteit'. Precisie, nuance en welsprekendheid verdwijnen en de stof dringt minder goed door tot de studenten. Dat is ook wat de meeste mensen uit ervaring wel weten. Bij 'talige' studies geven veel studenten aan dat zij het gebruik van Engels in de opleiding bezwaarlijk vinden zodra het gaat om moeilijke stof, omdat zij die minder goed begrijpen in een vreemde taal.
- 3) Men schermt regelmatig met de 'globalisering' om de verengelsing van ons hoger onderwijs te legitimeren, maar in welk zin dit proces ons noopt tot de verengelsing van het onderwijs wordt niet beargumenteerd. Dat Engels de *lingua franca* is van de wetenschap valt niet te ontkennen, maar de meeste studenten worden geen wetenschapper, ze gaan werken in de Nederlandse maatschappij. Dat geldt al helemaal voor de beroepsopleidingen in het hbo. Wat voor werk doen hoger opgeleiden, hoeveel

Engels hebben ze daarvoor nodig, in welke mate, op wat voor manier? Welk urgent probleem wordt er nu precies opgelost door ons onderwijs te verengelsen? Is gebleken dat het Engels van Nederlanders in het internationale verkeer (bedrijven, politiek, universiteiten, etc.) op dit moment ernstig tekortschiet of in de toekomst niet meer voldoet? Is het Engels van minister Dijsselbloem niet goed genoeg om zijn functie te vervullen?

- 4) Wat betekent deze verengelsing voor al die beroepen die juist een goede Nederlandse taalvaardigheid vereisen: het openbaar bestuur, de rechtspraak, de medische wereld, de media, de politiek, het onderwijs enzovoorts? Voor het leeuwendeel van onze studenten is het al een enorme opgave een goed essay, laat staan een leesbare bachelorscriptie in het Nederlands op papier te zetten. Studenten goed leren spreken, luisteren, lezen en schrijven behoort dan ook tot kerntaken van ons hoger onderwijs, waarvan een grote maatschappelijke meerwaarde uitgaat. Als het hoger onderwijs dit essentiële aspect van zijn onderwijs verwaarloost, aan welke instanties kunnen we het dan overlaten? Wie zorgt er dan nog voor de Nederlandse taal?
- 5) Deze taalverwaarlozing heeft bovendien sociale gevolgen. Wat iemand toegang geeft tot de intellectuele laag in een samenleving is immers het vermogen zich mondeling en schriftelijk foutloos, helder en genuanceerd uit te drukken. Vanzelfsprekend is het voor Nederlandse academici van het grootste belang dat zij zich goed uitdrukken in het Engels en in staat zijn Frans en Duits te lezen. Maar het is een goede beheersing van hun moedertaal die bepaalt of ze in eigen land op het hoogste niveau kunnen functioneren. Dat geldt tot op de dag van vandaag.
- 6) Het ontbreken van een duidelijk vormingsideaal in het hoger onderwijs – waartoe ook de beheersing van Nederlands behoort – belemmert de integratie van allochtone bevolkingsgroepen en van de lagere sociale klasse in het algemeen. De taalverwaarlozing in het hoger onderwijs versterkt in die zin de maatschappelijke segregatie. Integratie is bovendien alleen mogelijk door het delen van een gemeenschappelijke taal waarin men elkaar leert verstaan; met alle subtiliteiten en gevoeligheden van dien. Allochtone schrijvers als Kader Abdollah en Abdelkader Benali

vergroten ons begrip voor hun afkomst en wat er voor nodig is om wortel te schieten in een ander land. Ze verrijken tegelijkertijd onze eigen taal en cultuur. Hoe kunnen we nog betekenisvol over integratie spreken, indien nu zelfs de instituties van ons 'hoge cultuur' zelf niet meer de Nederlandse taal en cultuur in ere houden? De Nederlandse taal – een wezenlijk onderdeel van onze nationale identiteit – wordt daarmee in feite weggezet als een taal voor het gewone volk. Als je wil slagen in het leven, moet je Engels spreken. Waarom verwachten we wel van Mohammed en Fatima dat ze Nederlands leren, als we daar bij docenten en studenten op onze hogescholen en universiteiten geen belang meer aan hechten?

- 7) Er zijn dus ook cultuurpolitieke redenen om het gebruik van de moedertaal te koesteren in ons hoger onderwijs. Zonder een nationalistisch of protectionistisch standpunt te willen innemen, wijzen we op de huidige maatschappelijke discussie waarin gesteld wordt dat we onze eigen taal en cultuur niet hoeven te geringschatten. Daarin speelt een element van nationaal zelfrespect mee. Je leert de intellectuele cultuur van een land slechts kennen door de taal ervan te beheersen. Daarnaast is het niet vreemd te stellen dat iemand zonder eigen taal, nauwelijks identiteit heeft. Zoals inmiddels overal op de wereld zichtbaar wordt, blijkt juist in het proces van globalisering de 'kracht van identiteit' een zeer belangrijke politieke en maatschappelijke grootheid te worden. De betekenis van het lokale en nationale blijkt geenszins te verdwijnen. Mede om die reden spreken sociologen inmiddels van een proces van *glocalisering*. Nederland is weliswaar een relatief klein land, maar toch getuigt het van kracht en zelfvertrouwen bij het aantrekken van buitenlandse studenten hen te vragen Nederlands te leren. Alleen dan namelijk leren ze ook de Nederlandse cultuur kennen die onlosmakelijk verbonden is met onze taal. Als ze hier willen komen om goed Engels te leren, vergissen ze zich. Dan kunnen ze beter naar Engeland of Amerika gaan. We hebben veel te bieden, maar een *near-native* beheersing van het Engels hoort daar niet bij.
- 8) De wereld waarin wij leven, wordt sterk bepaald door wetenschap. Ook al zijn we ons daar vaak niet van bewust; op allerlei manieren hebben we te maken met veranderingen en maatschappelijke ontwikkelingen die mede in interactie met de

wetenschap tot stand komen. Zo behoort techniek tot onze dagelijkse realiteit. In het bestuur en beleid van de overheid wordt vaak teruggegrepen op kennis die een wetenschappelijke achtergrond heeft. Ook bedrijven en maatschappelijke organisaties maken daar op verschillende manieren gebruik van. Wetenschap maakt deel uit van de legimitatiestructuur van allerlei maatschappelijke actoren. Zoals recentelijk ook in de *Wetenschapsvisie* wordt betoogd, dienen kennisinstellingen uitdrukkelijk betrokken te zijn bij de samenleving. De verspreiding van wetenschappelijke kennis, de implementatie, de toepassing en de aanpassing ervan in concrete maatschappelijke kennispraktijken vraagt om een onafgebroken dialoog met de samenleving, waarin geen sprake mag zijn van eenrichtingsverkeer. In het maatschappelijk domein dienen we wetenschappelijke kennis altijd 'te vertalen' naar lokale praktijken en moeten onderzoekers zich mede daardoor laten voeden. Talige uniformering van kennis is hierbij contraproductief. De wijze waarop wetenschappelijke kennis wordt ingezet in een maatschappelijke context is bovendien zelf 'cultureel' van aard en vraagt in die zin ook om de cultivering van de nationale taal. Dat geldt niet alleen voor de sociale wetenschappen (waartoe we hier ook de economie kunnen rekenen), maar ook voor bijvoorbeeld de geneeskunde: integrale benaderingen van gezondheidsvraagstukken – zoals de geriatrie – vragen om de organisatie van kennispraktijken die lopen van academische ziekenhuizen tot wijkverpleging en de patiënt zelf. Het gezamenlijk ontwikkelen en cultiveren van een heldere en aansprekende, door waarden geladen taal is hier een kernopgave. Om de verbinding met de samenleving niet te verliezen, dient juist het hoger onderwijs zich van deze 'taligheid' van de maatschappelijke kennisorganisatie bewust te zijn en dat bewustzijn mede te ontwikkelen bij studenten. De verengelsing van wetenschap en onderwijs gaat uit van een achterhaald model van globalisering dat stamt uit de jaren tachtig en dat geen recht doet aan hedendaagse ontwikkelingen waarin het belang van taal en cultuur juist toeneemt.

- 9) De miskennis van deze lokale dimensie van kennis brengt het risico met zich mee dat juist de intellectuele elite haar voeling verliest met de maatschappelijke ontwikkelingen en geen adequaat begrip daarvan heeft; iets wat we de laatste jaren wel vaker hebben

gezien. Omgekeerd versterkt het juist binnen de samenleving het sentiment dat de wetenschap en het hoger onderwijs niet naar 'de mensen zelf' luisteren en daar ook niet echt mee bezig zijn. Tekenend in dit verband is bijvoorbeeld de ontwikkeling van de onderwijskunde die de afgelopen decennia vaak sterk ideologisch gedreven was en voor een groot deel plaatsvond zonder contact met leraren en docenten. Het ondermijnde de geloofwaardigheid van deze discipline in ernstige mate en versterkte het cynisme bij de beroepsgroep ten aanzien van wetenschappelijk onderzoek over het leraarschap. De leraren zelf werden niet gehoord en de wetenschappelijke inzichten werden niet getoetst aan de lokale praktijk. Het ondermijnde uiteindelijk de legitimiteit van deze hele discipline bij de maatschappelijke sector die daardoor gevoed had moeten worden en die omgekeerd ook de wetenschap iets had kunnen leren.

- 10) De kloof tussen wetenschap en samenleving wordt niet gedicht door het volk te verzoeken om vragen te formuleren die de wetenschap mag gaan onderzoeken. Het gaat er juist om dat gezamenlijke kennispraktijken worden ontwikkeld en er een levendige interactie tot stand komt tussen verschillende maatschappelijke actoren. Daarvoor dient de universiteit een ontmoetingsplaats te zijn voor verschillende culturen en kennispraktijken, waarbij de gezamenlijke cultivering van een gemeenschappelijke taal van groot belang is. De verengelsing van het onderwijs druist precies in tegen deze noodzakelijke integratie van wetenschap en samenleving. De kunst van het vertalen moet juist geoefend worden; die taak behoort van oudsher toe aan de universiteiten en het hoger onderwijs als geheel. Terwijl het bewustzijn groeit dat er iets mis is met de manier waarop het wetenschappelijke onderzoek zich mede door de eenzijdige verengelsing heeft ontwikkeld, gaan we nu ook het onderwijs aan een zelfde exercitie blootstellen zonder na te denken over de gevolgen daarvan.
- 11) Een van de meest prangende kwesties in dit verband is de relatie van het hoger onderwijs tot het onderwijsgebouw als geheel. De universitaire vakdisciplines dienen immers het academisch fundament te leveren voor de kennis op de hogescholen en in het onderwijs als geheel. De instructietaal in ons onderwijsgebouw is Nederlands. Om zowel didactische als sociale en culturele redenen is het wenselijk dat dit in de toekomst

het geval blijft. De verengelsing van het hoger onderwijs snijdt de talige samenhang door tussen de verschillende onderwijssectoren. Deze segregatie heeft reeds in het verleden de nodige schade toegebracht aan het Nederlands onderwijsgebouw en zal door het proces van verengelsing van het onderwijs alleen maar toenemen.

- 12) Mede door de nadruk op één bepaalde vorm van onderzoek – één die uitmondt in Engelstalig artikelen in toptijdschriften – hebben veel wetenschappelijke vakdisciplines de laatste decennia vaak weinig oog gehad voor de kwaliteit van het Nederlandse onderwijsgebouw in zijn geheel. Wetenschappers werden vooral gestimuleerd om zich te richten op internationaal wetenschappelijk onderzoek. Toch vormen het basisonderwijs en het voorgezet onderwijs wel de belangrijkste voedingsbodem voor de aanwas van nieuwe studenten. Geklaag over het gebrek aan instroom van studenten in bepaalde studies of hun niveau en mentaliteit wijst terug naar het hele onderwijsgebouw waarin deze studenten gevormd zijn. Het zou voor het hoger onderwijs juist een belangrijke reden moeten zijn om extra aandacht uit te laten gaan naar hun vorming in het voortraject. Deze vorming moet door het hoger onderwijs zelf ondersteund worden door een goede onderlinge samenwerking, deugdelijke en aansprekende lerarenopleidingen, goed lesmateriaal enzovoorts. Dit vraagt tevens om het cultiveren van het Nederlands als onderwijstaal. Sowieso geldt dat de verengelsing van onderwijs en onderzoek in toenemende mate de vraag doet opkomen wat nog de zin is van de huidige vakkenindeling in het voortgezet onderwijs. Waarom zouden we in het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo) nog Duits of Frans opnemen, als die geen rol meer spelen in ons hoger onderwijs? Welke zin heeft onderwijs in ‘taal en cultuur’ nog als we het in ons hoger onderwijs niet de moeite waard achten om zelfs maar onze eigen taal en cultuur te cultiveren?
- 13) Door Engels tot voer- en instructietaal te maken, willen universiteiten en hogescholen uitstralen dat alle studenten worden voorbereid op een internationale carrière. Maar, ‘Engels’ staat nog niet gelijk aan ‘internationaal’. Engels is dan misschien wel de meest universele taal in de geglobaliseerde wereld, maar wat is internationaler dan kennis hebben van verschillende talen en culturen?

Nederlanders stonden tot voor kort bekend om hun goede beheersing van het Duits, Frans en Engels. Dat is niet meer zo. In allerlei disciplines kan men eigenlijk alleen nog maar lesmateriaal in het Engels (of Nederlands) aanbieden. Er is in het hoger onderwijs dus eerder sprake van verschraling, niet van verrijking, ook in wetenschappelijke zin. Mogelijkheden tot uitwisseling van studenten worden steeds meer beperkt tot universiteiten met een Engelstalig aanbod. Een beetje Amerikaanse *scholar* die zich serieus verdiept in Duitse geschiedenis of Franse filosofie zal zich juist die talen eigen maken. Bij ons wordt onder het mom van de Bolognaverklaring en de internationale uitwisseling van studenten de kennis van en het respect voor de diversiteit van de verschillende Europese tradities teniet gedaan. Ironisch genoeg nemen we daarbij een taal over van een land dat zich juist steeds meer wenst te onttrekken aan de Europese Unie.

- 14) Veel van onze studieobjecten worden gekenmerkt door iets ongrijpbaars dat wij schoonheid noemen. Dit is voor menigeen een belangrijke drijfveer om er kennis van te nemen en zich erin te verdiepen. Wie wil spreken of schrijven over iets moois of waardevols, maakt zich belachelijk als hij dat doet in zinnen die mogelijk grammaticaal aanvaardbaar zijn, maar verder houterig en onnatuurlijk klinken. Goede docenten kunnen wanneer ze in het Engels college moeten geven hun welsprekendheid niet meer inzetten. In plaats van bevlogen en inspirerende sprekers worden ze in het beste geval, adequate docenten. Dat is een onschatbaar verlies.
- 15) Als we een goede beheersing van Engels werkelijk belangrijk achten in ons hoger onderwijs, dan doen we er verstandig aan een andere benadering te kiezen. Hoe dan ook dienen we er dan voor te zorgen dat studenten eerst het Nederlands goed onder de knie krijgen. Zonder een goede beheersing van de moedertaal, wordt het met een vreemde taal ook nooit wat. Verder is het niet zo dat studenten goed Engels leren spreken of schrijven door hen Engelstalige colleges aan te bieden (die veelal ook nog eens worden verzorgd door Nederlandstalige docenten). Het is veel effectiever om hen gericht Engelse taallessen te geven. Als het gaat om de beheersing van Engels in een specifieke werkpraktijk (rechten, internationaal zakenleven e.d.) is het veel

vruchtbaarder om hen daarin les te geven. Voor hun taalbeheersing is het nog veel beter om studenten een tijdje in Engeland of Amerika te laten studeren en niet aan een Nederlandse universiteit. Dan leren ze meteen ook de nationale cultuur kennen. ‘Waar kun je beter Hongaars leren, dan in Hongarije?’ luidt steeds maar weer het argument waarmee men kleine talenstudies als Hongaars wil opheffen aan de universiteit. Datzelfde geldt dan toch ook voor Engels.

### **De ideologische en economische achtergrond van verengelsing**

Er is dus een overvloed aan steekhoudende argumenten die pleiten tegen de huidige vorm van verengelsing van het onderwijs aan onze hogescholen en universiteiten. Het is dan ook de vraag wat veel wetenschappers en bestuurders ten diepste drijft om daartoe massaal over te gaan. Sommigen zijn wellicht niet goed doordrongen van wat er op het spel staat. Men volgt de heersende ideologie. Maar naast meer ideologische overtuigingen lijken toch ook financiële overwegingen een rol te spelen bij deze verengelsing.

De opkomst van het Engels aan de universiteiten wordt nog al eens ‘onschuldig’ vergeleken met het Latijn als de *lingua franca* van de wetenschap in de Middeleeuwen. “Dus wat is eigenlijk het probleem?”, werpt men tegen: “Ook in Middeleeuwen gebruikten we al een vreemde taal!” Dat valt inderdaad niet te ontkennen, evenmin als het feit dat we een terugkeer naar de Middeleeuwen doorgaans niet zien als een teken van vooruitgang; en zeker ook niet waar het gaat om de wetenschap. In het geval van de verengelsing van ons hoger onderwijs ligt dat kennelijk anders.

Laten we daarom eens kort een blik werpen op deze taalgeschiedenis van de universiteit, want ze kan ons iets leren over de diepere betekenis van de verengelsing.

Het gebruik van het Latijn hoorde bij de feodale samenleving die zowel politiek als religieus een sterk hiërarchische ordening kende. De moderne wetenschap heeft haar wortels in de 16<sup>e</sup> eeuw en gaat gelijk op met het opbloeien van de burgercultuur. Het protestantisme breekt met de feodale orde van de katholieke kerk en zal het lezen van de bijbel in de volkstaal tot een wezenlijk onderdeel maken van de religieuze praxis. De opkomst van de burgercultuur in met name Noordwest-Europa leidt in de daaropvolgende eeuw tot de Verlichting. De

cultivering van de nationale taal – ook in de filosofie en wetenschap – hoorde bij de algehele democratisering van maatschappelijke verhoudingen. De universiteiten zullen zich ook steeds meer op deze burgerlijke missie toelagen. Natuurlijk kende dit proces ook zijn schaduwkanten, zoals het doorgeslagen nationalisme in de 20<sup>e</sup> eeuw heeft laten zien. Toch dienen we het emancipatoire ideaal van academische vorming in de landstaal niet uit het hoog te verliezen. Een dergelijk ‘emancipatoir’ ideaal vlamde in de jaren zestig nogmaals op, zij het op een heel eigen manier. Heden ten dage lijkt dit ideaal soms ver te zoeken.

De verengelsing van ons hoger onderwijs staat in ieder geval op gespannen voet met traditionele Verlichtingswaarden zoals betrokkenheid op de samenleving en ‘kritisch burgerschap’. De geschetste ingrijpende transformatie van onze universiteiten en hogescholen lijkt dan ook door andere waarden te worden gedreven. Er lijkt eerder sprake te zijn van een ideologie van globalisering die we *globalisme* zouden kunnen noemen. De wens om zich aan te passen aan de grote wereld en te koop te lopen met deze mondiale oriëntatie kan natuurlijk ook een uiting zijn van een gebrek aan zelfbewustzijn. Een dergelijk *provincialistisch globalisme* zou ook wel eens een rol kunnen spelen bij menig bestuurder die zijn universiteit of hogeschool wil omtoveren tot een speler van formaat op de wereldmarkt van onderwijsaanbieders.

Daarmee raken we tevens aan een zwaarwegend motief tot verengelsing van ons hoger onderwijs dat tot dusver onbesproken is gebleven, namelijk het veelbesproken ‘rendementsdenken’. Hoger onderwijs is de afgelopen decennia *big business* geworden; het is een mondiaal proces waarin jaarlijks vele honderden miljarden euro’s omgaan. Deze mentaliteit van *big business* is ook ons hoger onderwijs binnengeslopen. Groot moet groter, veel moet meer worden. De sterk kwantitatief gerichte financieringsprikkel van de overheid hebben er voor gezorgd dat veel universiteiten en hogescholen de afgelopen jaren verslaafd zijn geraakt aan groei. Zo is het aantal studenten in het Nederlands hoger onderwijs sinds 2000 met zo’n 40% gegroeid. Of een dergelijke groei wel wenselijk was en of ze ook ten goede kwam aan de kwaliteit van het onderwijs werd nog al eens uit het oog verloren.

Om steeds grotere aantallen studenten aan te trekken, is men zich vooral sinds de jaren negentig ook op de buitenlandse markt gaan richten. Daarin speelt mee dat men inmiddels bij de internationale ranking van universiteiten punten toewijst wanneer een bepaald aantal

buitenlandse studenten ingeschreven staat. Het moet buitenlandse studenten dan wel aantrekkelijk worden gemaakt om in Nederland te komen studeren. Voor een aantal van hen vormt de vereiste kennis van het Nederlands een reden om wellicht niet naar Nederland te komen. De invoering van Engels in veel studierichtingen lost dit probleem op, hoewel het dus maatschappelijk en onderwijskundig helemaal niet wenselijk hoeft te zijn.

Inmiddels studeren er jaarlijks bijna 60.000 buitenlandse studenten in Nederland, - een kleine tien procent van het totaal aantal studenten. Driekwart daarvan is afkomstig uit EU-landen. Voor die laatste groep ontvangen de universiteiten en hogescholen een vaste 'overheidsbijdrage' per student die jaarlijks in totaal al snel zo'n tweehonderd miljoen euro bedraagt – Nederlands belastinggeld wel te verstaan. De ironie van het geheel is echter dat het jaarlijks vastgestelde totaalbedrag wordt verdeeld tussen de instellingen op basis van hun marktaandeel. De enorme groei van het aantal studenten – terwijl het totale bekostigingsbedrag niet navenant steeg – heeft geleid tot een aanzienlijk lagere overheidsbijdrage per student (nu ruim een kwart lager dan in 2000). Door onderlinge concurrentie blijft de druk om te groeien niettemin onverminderd groot. Internationaliseren – en dan dus ook maar verengelsen – is voor sommige instellingen bijna een *must* geworden om te overleven; zeker wanneer ze allerlei leningen zijn aangegaan.

Sommige bestuurders zullen een dergelijke wereldmarkt voor onderwijs ook nog eens erg aantrekkelijk vinden als hun nieuwe werkterrein. Net als de CEO's van grote multinationals kunnen ze nu over de wereld reizen, samenwerkingsverbanden aangaan of zelfs vestigingen in Azië openen. Dat kan in bepaalde gevallen inderdaad nuttig zijn, zeker wanneer het gaat om een specifieke Nederlandse expertise. In veel gevallen is echter ook de vraag of de kwaliteit van het Nederlandse hoger onderwijs en de Nederlandse studenten hiermee gediend is. Zoals sommige woningbouwcoöperaties met gemeenschapsgeld huizen in Polen gingen bouwen, bestaat hier ook het levensgrote risico dat er met datzelfde gemeenschapsgeld allerlei activiteiten worden ontplooid en buitenlandse studenten worden bediend ten koste van de Nederlandse studenten over wie het toch primair zou moeten gaan.

Wat het economisch rendement van deze verengelsing nu werkelijk is, valt bovendien ook nog eens te betwijfelen. Bij sommige studies leidt het mogelijk tot veel extra instroom, bij

ander studies gaat het hooguit om een paar studenten per jaar. Van die buitenlandse studenten is 43% afkomstig uit Duitsland – onze belangrijkste handelspartner – voor wie het Nederlands toch niet zo’n grote drempel hoeft te zijn. Het merendeel van alle buitenlandse studenten gaat studies doen als *International Business Administration*. Het is inmiddels bijzonder lucratief geworden om dergelijke grote opleidingen in het Engels aan te bieden maar of we er ook betere managers door krijgen in Nederland, is nog maar de vraag. Ook schakelen veel kleine (talige) opleidingen volledig over op Engels, terwijl daarvoor inhoudelijk gesproken maar weinig goede redenen zijn en het onderwijs er kwalitatief onder lijdt. En uiteindelijk schrijven zich misschien maar één enkele verdwaalde Chinees en een hippe Duitser voor zo’n opleiding in... Is dat een verstandige keuze?

### **De Wet op het hoger onderwijs**

Het meest wonderlijke bij dit alles is misschien nog wel dat de wetgever in artikel 7.2. van de Wet op het hoger onderwijs uitdrukkelijk heeft vastgesteld dat Nederlands de voertaal dient te zijn in het onderwijs:

*Het onderwijs wordt gegeven en de examens worden afgenomen in het Nederlands. In afwijking van de eerste volzin kan een andere taal worden gebezigd:*

- a wanneer het een opleiding met betrekking tot die taal betreft,*
- b wanneer het onderwijs betreft dat in het kader van een gastcollege door een anderstalige docent gegeven wordt, of*
- c indien de specifieke aard, de inrichting of de kwaliteit van het onderwijs dan wel de herkomst van de studenten daartoe noodzaakt, overeenkomstig een door het instellingsbestuur vastgestelde gedragscode.*

Het is duidelijk dat universiteiten en hogescholen momenteel zoeken naar mazen in deze wet, gedreven door een bepaalde ideologie, financiële overwegingen of status – of simpelweg natuurlijk omdat iedereen het doet en men niet achter wil blijven. De huidige ontwikkelingen nopen dan ook tot een breed academisch, maatschappelijk en politiek debat over de betekenis van taal in het hoger onderwijs en die van het Nederlands in het bijzonder. We kunnen

natuurlijk ook gewoon besluiten om onze eigen taal af te schaffen en langzaam overgaan tot het Engels. Willen we dat niet, dan dienen we ons ook de vraag te stellen wat het hebben van een eigen taal betekent voor ons hoger onderwijs. De huidige ontwikkelingen vormen namelijk een flagrante miskenning en ondermijning van de speciale verantwoordelijkheid die ons hoger onderwijs daarvoor heeft.

### **De tien actiepunten van het Taalcollectief**

Om de geschetste ontwikkelingen te keren dient er in onze ogen een fundamenteel debat plaats te vinden in het hoger onderwijs, de samenleving en de politiek. Het *TaalCollectief* formuleert daartoe de volgende actiepunten:

- 1) Artikel 7.2 van de Wet op het Hoger Onderwijs (WHW) – waarin wordt voorgeschreven dat het onderwijs en de examinering van de stof in beginsel in het Nederlands dient plaats te vinden, tenzij er goede redenen zijn daarvan af te wijken – moet worden gehandhaafd én nageleefd. Of een specialistische (*research-*)*master* volledig Engelstalig moet worden is afhankelijk van het vakgebied, het soort onderzoek dat wordt verricht en de context waarin dat plaatsvindt.
- 2) Er moet een fundamenteel debat op gang komen op universiteiten en hogescholen over de manier waarop men invulling geeft aan artikel 7.2. Bestuurders dienen daarover een open gesprek aan te gaan met docenten, studenten en het afnemend veld. Voor allerlei maatschappelijke sferen – het openbaar bestuur, het bedrijfsleven, de rechtspraak, het onderwijs, de media enzovoorts – blijft een goede beheersing van het Nederlands onontbeerlijk.
- 3) Het hoger onderwijs dient de zorg voor kennis van talen en culturen tot zijn kerntaak te rekenen. Studenten moeten in hun studie bij voorkeur met verschillende talen in aanraking komen; bij uitstek in ‘talige’ studies als filosofie en geschiedenis, maar ook in studies als bedrijfskunde en rechten. In dat verband blijft de beheersing van de Nederlands taal het zwaarst wegen: zij is de noodzakelijke basis om andere talen goed te kunnen leren.
- 4) De beslissing over het gebruik van Engels in het publiek gefinancierde hoger onderwijs dient

op inhoudelijke gronden te worden genomen. Ze mag niet alleen economisch of ideologisch gemotiveerd zijn en teruggaan op de wens om zoveel mogelijk buitenlandse studenten binnen te halen of hoog op de ranglijstjes te komen. Buitenlandse studenten wordt geadviseerd om toch vooral ook Nederlands te leren als ze hier komen studeren.

5) In het hoger onderwijs dient de vorming van studenten centraal te staan, waarbij deze vorming zich niet volledig los mag zingen van de wereld waarin we leven. Bij de inrichting van een opleiding dient daarom altijd ook de vraag te worden gesteld of studenten daarmee het beste worden voorbereid op de maatschappelijke uitoefening van hun beroep in de Nederlandse samenleving. Ook de wetenschap zelf heeft in haar uitoefening altijd een maatschappelijk karakter.

6) Universiteiten en hogescholen dienen duidelijk te maken in hoeverre zij trouw blijven aan hun ambitie om betrokken te zijn bij de samenleving en studenten te vormen tot 'kritische burgers'. In hoeverre brengen ze de student daartoe algemene en persoonlijke vorming bij en dragen zij mede in het kader daarvan zorg voor de ontwikkeling van diens taalvermogen?

7) Universiteiten en hogescholen moeten aangeven in hoeverre hun onderwijs bijdraagt aan het gebruik van (academische) kennis in onze samenleving. Ook volgens de *Wetenschapsagenda* vormen distributie en adaptatie van kennis een kerntaak van de kennisinstellingen van de toekomst. Dat betekent tevens dat Nederlandstalig onderzoek een volwaardige plaats dient te krijgen in de beoordeling van de kwaliteit van iemands wetenschappelijk werk.

8) Het hoger onderwijs – en dus ook de universiteit – heeft een bijzondere verantwoordelijkheid met betrekking tot het onderwijsgebouw als geheel. De cultivering van het Nederlands als de instructietaal in ons onderwijs is om die reden een kerntaak van de desbetreffende wetenschappelijke vakdisciplines.

9) Mede met het oog op de integratie van allochtone jongeren en studenten uit taalzwakke milieus dient er meer aandacht uit te gaan naar het Nederlands dan doorgaans het geval is. De invoering van een taaltoets alleen is niet voldoende! Studenten moeten in het hoger onderwijs geoefend worden in spreken, lezen en schrijven: minder meerkeuzetentamens, meer presentaties, essays en openvragententamens die ook op hun talige kwaliteit beoordeeld

worden.

10) Indien er met het oog op de toekomstige beroepsuitoefening een bijzondere taalvaardigheid in een vreemde taal geboden is, dan dienen studenten daartoe gericht taalonderwijs te krijgen. Dat geldt ook voor het Engels. Goed Engels doceren, is namelijk iets anders dan *in* het Engels doceren.

### **De tekst van het manifest**

Dit manifest van het taalcollectief is opgesteld door Ad Verbrugge, Emilie van Opstall, Presley Bergen, Mieke Koenen en Jelle van Baardewijk. Daarnaast zijn verscheidene op- en aanmerkingen van de ondertekenaars meegenomen in de eindversie van deze tekst.